

Democratic audit van het onderwijs

Sietske Waslander

Bestuur Beleid Beschouwing, De Nieuwe Meso, 2017, nr. 1, p. 22 – 23

Deze beschouwing kan maar over één onderwerp gaan. De *highstakes* stresstest van democratische instituties die in de Verenigde Staten van Amerika gaande is. Uit die test gaat de komende tijd blijken hoeveel tegenkrachten die instituties kunnen uitoefenen. Het ziet eruit als entertainment, maar de impact is echt en onverbiddelijk. Niets minder dan fundamentele democratische waarden staan op het spel.

Democratische waarden en instituties

Een democratische rechtsstaat berust op een aantal gemeenschappelijke waarden:

- vrijheid - vrijheid van meningsuiting, van godsdienst, van levensovertuiging;
- gelijkheid - gelijkwaardigheid van burgers, gelijke behandeling in gelijke gevallen;
- en solidariteit - wederkerigheid en zorg voor elkaar.

Deze waarden zijn het fundament onder onze maatschappelijke instituties. Als we die waarden niet meer delen, kan zomaar het idee populair worden dat bestaande instituties moeten worden afgebroken, ontmanteld of vernietigd. En andersom, het afbreken van de instituties ondermijnt de (gedachte van gemeenschappelijke) waarden.

Een logische consequentie van democratische waarden is het spreiden van de macht. Om te verhinderen dat een samenleving door één persoon of één groep wordt gedomineerd. Democratische instituties moeten zorgen voor voldoende *checks* en *balances*. Om machthebbers te controleren, tegenkrachten te mobiliseren en tegenspraak uit te oefenen. Vier instituties spelen met name een cruciale rol: het parlement, de journalistiek, de wetenschap en de rechtspraak.

In de Verenigde Staten hebben de politieke machthebbers aan journalisten de oorlog verklaard. Met die woorden als letterlijke tekst. Diezelfde machthebbers hebben de wetenschap irrelevant verklaard. Voor iedere set feiten is er een alternatieve set feiten. Het parlement dan? Dat het Amerikaanse congres nauwelijks meer functioneert is geen nieuws, dat is al jaren zo. Resteert de rechtsstaat. De meest cruciale strijd zal zich in rechtszalen voltrekken.

Alice door Wonderland

Hoe heeft het zover kunnen komen? Dat vraagt menigeen zich af. Zo ook Matt Taibbi, een Amerikaanse, onafhankelijke journalist die jaren in Rusland heeft gewerkt en de meest

recente republikeinse presidentscampagne van binnenuit heeft gevolgd. Zijn boek is zowel intrigerend als alarmerend.

Taibbi vergelijkt de mars van de inkomende president door de instituties met een reis van Alice door Wonderland. Steeds is de verwachting dat democratische tegenkrachten de weg zullen versperren. Maar even zo vaak blijkt die wegversperring op wonderbaarlijke wijze voor ieders ogen op te lossen in het niets. De reis gaat almaar verder. Met het Witte Huis als (voorlopig?) eindstation.

Wat mij fascineert in het werk van Taibbi, is hoe hij de kwetsbaarheden van democratische instituties blootlegt. Bijvoorbeeld: waar de journalistiek de macht moet controleren, spint diezelfde journalistiek goed garen bij de opgevoerde *reality-show* en werken journalisten mee aan het ondermijnen van hun eigen democratische taak. Niet omdat ze dat willen, of zich daar altijd van bewust zijn, maar omdat ze opereren in een systeem dat bol staat van perverse prikkels.

Democratic audit

Het transponeren van wat er aan de overzijde van de plas gebeurt naar Europa is niet zonder gevaar. Het kan bijdragen aan het bewerkstelligen van een werkelijkheid, die hier nu nog niet is. Bovendien, er zijn heel grote verschillen tussen de Verenigde Staten van Amerika en Europa in het algemeen, en Nederland in het bijzonder. Wij kennen bijvoorbeeld geen politieke benoemingen van de hele ambtelijke top en in de rechtspraak. De ambtelijke, vierde macht fungeert hier als extra veiligheidsklep. Wij hebben ook geen tweepartijen systeem. Zo'n systeem doet weinig recht aan een enorme verscheidenheid aan houdingen en opvattingen. Alle verscheidenheid wordt kunstmatig terug gebracht tot twee grote kampen die zich vervolgens fel tegen elkaar afzetten. Ons meerpartijenstelsel geeft in beginsel meer ruimte voor nuances. Verkiezingen terugbrengen tot een tweestrijd is aantrekkelijk voor korte *soundbites* in de (sociale) media; het is vergif voor een vitale democratie.

Ondanks alle verschillen en nuances geeft de *highstakes* stresstest aan gene zijde ernstig te denken. Het is een niet mis te verstane waarschuwing, ook voor ons. Zeker in het licht van de *democratic audit* die een paar jaar geleden voor Nederland werd gedaan. De conclusie was dat de democratie in Nederland in formele zin weliswaar goed functioneert, maar dat er los daarvan sprake is van groeiende onvrede. Het 'traditionele' democratische bestel functioneert op zich naar behoren, maar is steeds minder van deze tijd. Die groeiende mismatch voedt de groeiende onvrede.

Onderwijs

Dit alles raakt de kern van het onderwijs als democratische institutie. Het raakt ook alle aspecten van het onderwijs: variërend van de inhoud van het curriculum tot de school als gemeenschap, en van vrije schoolkeuze tot gelijke kansen.

De school is niet de enige, maar wel een belangrijke plaats om te leren een democratisch burger te worden. Je moet iets weten van geschiedenis, wat een democratische rechtstaat eigenlijk is, wat de spelregels zijn en hoe je daar als burger volgens die spelregels in kunt participeren en invloed kunt uitoefenen.

Nederlandse leerlingen scoren relatief slecht als het gaat om kennis over, houding ten aanzien van, en participatie binnen democratische verbanden. Dat is al jaren zo en dat is ook al jaren een punt van zorg. De school is ook een plaats om democratische ervaringen op te doen. Het is een mini-maatschappij, waar mensen - groot en klein - op een bepaalde manier met elkaar omgaan. Waar spelregels wel of niet blijken te gelden, en waar conflicten op een bepaalde manier worden beslecht. Zonder dat er ook maar één les burgerschap op het rooster staat, zonder er ook maar één woord over te zeggen, leven mensen binnen de school vóór hoe je met elkaar omgaat. Om echt te kunnen leren hoe je in redelijkheid omgaat met verschillende opvattingen en conflicten, is diversiteit binnen scholen nodig. Daarom is het ook relevant voor vraagstukken rond vrije schoolkeuze en gelijke kansen. Het is tijd voor een *democratic audit* van het Nederlandse onderwijs.

Bronnen:

- Taibbi, M. (2017). *Insane Clown President*. Dispatches from the 2016 Circus. New York: Spiegel & Grau.
- Andeweg, R. & Thomassen, J. (red.) (2011). *Democratie doorgelicht*. Het functioneren van de Nederlandse democratie. Leiden: Leiden University Press.
- Andeweg, R. & Thomassen, J. (2011). *Van afspiegelen naar afrekenen?* De toekomst van de Nederlandse democratie. Leiden: Leiden University Press.